

NAVEGADOR

La projecció internacional de Joan Fuster

***Diccionario para ociosos; Dictionary for the Idle; Dizionario per a oziosi; Dictionnaire à l'usage des oisifs.* El títol en castellà, anglès, italià i francès de *Diccionari per a ociosos*, el llibre més traduït de Joan Fuster. Fora d'aquesta obra, només en castellà existeix l'edició d'un considerable nombre de treballs de l'intel·lectual suecà. Un greuge històric que impedeix un major reconeixement internacional de Fuster, fet que Dominic Keown ja denunciava el 1997 a les pàgines del número 42 de la revista *Lletra de Canvi*. D'aquella reivindicació —que reproduïm íntegrament— ja en fa quinze anys, i d'obres transcendentals com *Nosaltres, els valencians* encara no n'existeix una versió en anglès.**

Un dels trets més característics de l'obra de Joan Fuster (1922-1992), tant en el cas de *Diccionari per a ociosos*¹ com en d'altres escrits, és l'enunciació d'una paradoxa, enigma o anècdota com a punt de partença d'un escrutini acurat que duu a una conclusió equitable i sempre reveladora. No m'atreuria a emular el mètode de l'insigne escriptor però m'afalaga creure que li faria gràcia la història que narraré tot seguit.

Anys enrera jo estava ocupat amb una traducció de la poesia d'Ausiàs March (1397-1459), i vaig tenir la genial idea de passar-li els esborranys a un col·lega medievalista del departament de Filologia Anglesa. Després de revisar-me alguns arcaïsmes em comentà, no sense il·lusió, la qualitat del vers. Tot especulant si la traducció era d'un poema provençal o italià em va demanar si podia utilitzar les meves versions en l'examen final de comentari de text. Com a bon professor, sempre estava pendent del material adient desconegut pels estudiants.

Uns anys més tard, quan feia la col·lació de les diverses seccions del *Diccionari per a ociosos*, vaig passar quatre assaigs del llibre a una companya de Filologia Francesa, especialista en prosa contemporània. Una volta més, després de fer-me alguns comentaris de caire humanístic, em parlà, no sense entusiasme, de la diafanitat del discurs. La formació de l'autor, afegí, era indiscutiblement gal·la i la influència dels *philosophes* del XVIII hi ressonava. Donaven gust, tant la precisió de l'exposició com la nitidesa del desenvolupament. Molt amable, em

1 FUSTER, *Diccionari per a ociosos*.

Dominic Keown
 Director d'estudis de Llengües Medievals i Modernes
 del Fitzwilliam College, University of Cambridge
 dk209@cam.ac.uk

»» Ens ve de grat pensar que amb la traducció podem contribuir mínimament no sols a la conservació de la veu de Fuster, sinó també a la seva amplificació

felicitat pel meu domini del francès i em va pregar que li fes una còpia de l'original. Li aniria la mar de bé per a l'examen de comentari de text de l'últim curs.

No cal gaudir de la perspicàcia d'un Fuster per veure-hi dues coses que reclamen l'atenció. En primer lloc, convé destacar els valors dels dos escriptors valencians i la facilitat de la seva assimilació al cor europeu. En aquest sentit, la immediata apreciació dels experts en la matèria és prou eloqüent, malgrat les seves errades en qüestions de nacionalitat. Més decepcionant — tot i la participació d'algunes institucions oficials en aquests projectes— és la manca de coherència, d'estratègia i resolució que, després de quatre lustres, han mostrat els responsables de la recuperació col·lectiva en la consolidació i la promoció de la llengua i de la cultura autòctones. Es pot comprovar fàcilment que, amb un mínim de voluntat, les universitats estrangeres són força receptives a les noves veus europees i estan ben disposades a aprofitar-se'n si és que tenen l'ocasió.

La traducció de *Diccionari per a ociosos* era, de totes maneres, anecdòtica. En un principi, ens havia estranyat el mateix Fuster amb la selecció d'aquest text. El nostre equip de traductors s'havia fet la idea de començar amb un *tour de force* com seria *Nosaltres, els valen-*

*cians*² o bé amb una obra d'excel·lència acadèmica com ara *Literatura catalana contemporània*.³ Fet i fet, després d'una primera lectura del text, la nostra sorpresa no trigà a convertir-se en decepció. El format del llibre no ens acabava de convèncer. Nosaltres, els traductors, ens trobàvem més a gust amb la literatura seriosa o amb monografies d'un cert pes acadèmic. A més a més, el contingut i les referències als primeríssims anys seixanta pareixien antiquats o, pitjor encara, passats de moda —fins i tot per a la nostra generació! Hi mancaven les pedres de toc d'aquella experiència nostra: Cuba, The Beatles, Vietnam, el maig del 68, etc.

El que realment passava, això no obstant, era que no havíem paït bé el que ens explicava l'autor al seu proemi. Aquest diccionari no era cap exercici amb finalitats excelses i transcendents, sinó un treball d'inspiració vulgar i efectista. D'aquesta forma, l'obra anava adreçada a l'home planer i mancava totalment de pretensions acadèmico-elitistes. El llibre tenia com a destinatari el lector ocios: en un tren, a la sala d'espera del dentista o assegut en un banc d'un parc el diumenge al matí. Calia agafar-lo o deixar-lo segons convingués.

2 FUSTER, *Nosaltres, els valencians*.

3 FUSTER, *Literatura catalana contemporània*.

És claríssim, doncs, que l'insigne pensador no cercava d'impressionar el públic anglòfon amb la vastitud de la seva erudició. Tot al contrari. S'hi volia presentar com a un escriptor popular: tal com era, i sempre serà, per al seu poble. Tot i amb això, aquesta presa de posició no comprometia de cap manera el tractament dels temes claus de la convivència moderna elaborats, sense excepció, amb una impecable atenció científica. Aquest format permetia, però, una acceptació més generalitzada, que duia la seva rellevància més enllà del clos tancat de l'acadèmia. Més encara: no hi ha la més mínima condescendència ni afany dirigista per part de l'autor, tan freqüents en molts escriptors de l'anomenada inspiració social. Sols un discurs intel·ligible i ben documentat.

Era normal que l'equip de traductors, tots ells professors universitaris, s'adonés de la intenció autorial només a l'hora de corregir les proves. Paradoxalment, els conceptes i l'abstrusament d'un March poden apreciar-se fàcilment en l'àmbit acadèmic. La transparència d'un Fuster, però, ens costa moltíssim més. Un cop conegut aquest demotisme instintiu, la col·lecció va atènyer una dimensió més àmplia. Les referències que en un principi ens havien semblat arcaïques assoliren una aplicació més immediata. El llenguatge convencional de la ressenya parlaria de l'acostament

El alumnes de les universitats estrangeres, si no tenen la traducció dels llibres adients, no poden acostar-se com cal a la història lingüística i social dels Països Catalans

als grans temes de tots els temps; això, però, era insuficient. L'aproximació fusteriana, a l'ensems oberta i universal, és dotada, així mateix, d'una dinàmica social que atorga als seus escrits una actualitat contundent.

L'exposició, feta trenta anys enrera, del conflicte entre ètica i progrés científic es fa més apropiada en els nostres dies amb l'onada contínua d'experimentacions embriòniques, trasplantacions i clonatge. Així mateix, la guerra d'Algèria esdevé emblemàtica de tota una sèrie d'intervencions bèl·liques produïdes en el curs dels últims anys: Vietnam, Afganistan, Malvines, Bòsnia, Irlanda del Nord, etc. Si abans lamentàvem l'absència dels Beatles, l'assaig sobre l'amor revela agudament la coincidència entre la lírica/música moderna i les idees dels trobadors sobre la condició femenina.

La llista dels temes tractats amb la inimitable manera fusteriana és extensa: justícia, funció d'intel·lectual, avarícia i, fins i tot, cadires! Un article, «Atzar», paradigmàtic de la labor analítica del gran suecà —amb tot l'humor i humanitat que caracteritzen la seva obra— tracta del nas de Cleòpatra. Aquí Fuster, el gran rebentador de mites com diríem en anglès, ens demostra com, des de l'antiguitat, la història real és distorsionada, tergiversada i callada pels qui tenen interès a mig representar i despistar.

Per posar un exemple immediat, no més cal considerar la situació local on, a causa de la manipulació d'alguns, la valencianitat és mesurada més per la grandesa d'una paella que no pas pel treball pacient d'una vida dedicada a la col·lectivitat. El principi, no gensmenys, té una aplicació més fonamental a la nostra societat on els mass media, en mans d'una minoria més interessada a controlar i a vendre notícies que no a informar, s'obsessiona per les distraccions tot ignorant les qüestions de veritable importància. La premsa anglesa, que no és un cas atípic, es fixa insistentment en les indiscrecions de la família real, per exemple, i deixa gairebé sense comentari la desintegració del Zaire, el conflicte de Bòsnia i el tractat de Maastricht.

«Ben sovint, gairebé sempre», ens diu l'autor al *Diccionari per a ociosos*, «callar és també mentir». Raó no li'n falta. A pesar de la mort de Joan Fuster, ens ve de grat pensar que amb la nostra traducció podrem contribuir mínimament no sols a la conservació de la seva veu, sinó també a la seva amplificació.

Darrerament, però, hem pogut comprovar que aquesta amplificació és del tot problemàtica. En primer lloc, el volgut popularisme demostrat per l'autor en la seva tria d'obra per a traducció no sembla haver donat fruit: en els últims tres anys s'han venut només 417 exem-

**NOSALTRES,
ELS VALENCIANS**

**NOSOTROS,
LOS VALENCIANOS**

**NOUS, LES
VALENCIENNES**

We, the Valencians

WIR, DIE VALENCIANEN

DUGU, VALENTZIAKO

NOI, I VALENCIANI

Nós, os valencianos

ME, VALENCIAN

AGAINN, AN VAILEINSIS

**WIJ, DE
VALENCIAANSE**

MËS, VALENSIJAS

My, walencjański

»» *Nosaltres, els valencians* és essencial per a la comprensió de la realitat catalana. Desgraciadament, no sembla haver-hi manera de realitzar la nostra obsessió de traduir aquest llibre

plars del llibre que tenia un tiratge de 1.000. Això pareix confirmar les sospites inicials dels traductors que valoraven la contribució del suecà més en l'àmbit acadèmic que no pas el periodístic. No hi ha el menor dubte, per exemple, de la falta que ens fa a les facultats estrangeres la traducció dels llibres claus d'aquest escriptor. L'explicació és ben senzilla: en les nostres universitats els alumnes comencen l'estudi del català com a principiants. Per tant, si no tenen a la seva disposició la traducció dels llibres adients, són incapaços, en els dos primers cursos, d'acostar-se adequadament a l'estudi del que podrien anomenar-se els temes culturals de la filologia catalana: em refereixo en aquest cas, és clar, a la història lingüística, i societat dels Països Catalans, un element fonamental a l'estudi acadèmic de la filologia.

I és precisament en aquest camp que es fa notar la importància d'una monografia tan transcendental com és *Nosaltres, els valencians*. Per a nosaltres aquesta monografia és essencial a l'estranger per a la comprensió de la realitat catalana. Desgraciadament, no sembla haver-hi manera de realitzar la nostra obsessió de traduir aquest llibre. Fa tres anys que les Associacions Internacionals de Catalanística estem intentant efectuar el nostre projecte de la traducció simultània d'aquest lli-

bre a quatre idiomes de la Unió Europea —italià, francès, anglès i alemany. La falta de discriminació per part dels responsables del programa de la projecció exterior, tanmateix, ens ha impedit continuar a causa de la manca d'una subvenció adequada. Es veu que no hi ha sistema de prioritització de cara a la traducció d'obres catalanes —qualsevol iniciativa en el camp de la traducció és bona— i els llibres solen rebre subvencions segons l'oportunitat de la seva sol·licitud, no pas segons el criteri de la qualitat o de la seva idoneïtat al projecte de promoció cultural. Per això *Nosaltres, els valencians* resta sense traduir.

Tot i amb això, no hem perdut l'esperança i ara estem considerant una altra manera de donar a conèixer la realitat catalana mitjançant l'obra del geni de Sueca. Del I Congrés Online d'Estudis Catalans dedicat a l'obra d'Ausiàs March i realitzat conjuntament per la Universitat de Cambridge i la Universitat Oberta de Catalunya ha sorgit una proposta que pertany més aviat al mil·lenni que ve. Alguns participants d'aquesta conferència han acordat d'ajuntar-se en equip per traduir a l'anglès la poesia completa d'Ausiàs March. La gràcia de l'exercici, però, està en la seva manera de publicació. Aquest llibre no s'editarà de forma convencional sinó per via electrònica. És a dir, es publicarà la traducció de la poesia

marquiana en el servidor de l'Escola de Traducció de la Universitat Autònoma de Barcelona —cosa que no exclou de cap manera la seva posterior publicació en paper.

D'aquesta manera, s'evita el problema de la subvenció per a la traducció i la necessitat d'una editorial que té més interès en la viabilitat econòmica de l'exercici. És més: tindrem a la nostra disposició una versió anglesa de la poesia de March, accessible instantàniament des de qualsevol lloc del món. No cal dir que les implicacions d'aquest projecte pel que fa a la projecció exterior de la cultura catalana són enormes.

La VI Trobada de les Associacions de Catalanística celebrada a València durant els Premis Octubre d'enguany no va voler perdre l'ocasió d'aprofitar-se d'aquesta iniciativa i cito els seus primers acords en aquest àmbit.

«Els representants de les Associacions Internacionals de Catalanística i de les àrees de català de les universitats estrangeres, reunits a València en el marc dels Premis Octubre acorden:

a) Instar als responsables de cultura dels Països Catalans (i de la Institució de les Lletres Catalanes) a facilitar l'edició electrònica de traduccions d'obres cabdals de la literatura i cultura catalanes.

b) Proposar la traducció simultània a quatre llengües de l'obra *Nosaltres, els*

La publicació electrònica ens ofereix a tots els habitants d'aquest planeta un mitjà d'apreciar el rigor científic de Fuster i, a través d'ell, de conèixer Catalunya en tota la seva complexitat

valencians de Joan Fuster, així com la seva publicació electrònica.»

En conclusió, crec que aquesta declaració subratlla la rellevància de l'obra de Joan Fuster en el context internacional. Si el popularisme del Fuster periodista no va tenir un gran èxit entre el lectorat anglòfon malgrat l'actualitat fonamental dels seus plantejaments, a les nostres facultats la importància de la presència en traducció de la seva figura acadèmica és indiscutible. Si, en general, la traducció de llibres de referència universitària no compensa a una editorial en termes crematístics, la publicació electrònica ens ofereix a tots els habitants d'aquest planeta un mitjà d'apreciar el rigor científic de Joan Fuster i, a través d'ell, de conèixer la difícil identitat cultural de Catalunya en tota la seva complexitat. ◀

MÉS INFORMACIÓ

FUSTER, Joan. *Nosaltres, els valencians*.
Barcelona: Edicions 62, 1962.

FUSTER, Joan. *Diccionari per a ociosos*.
Barcelona: Edicions A. C., 1964.

FUSTER, Joan. *Literatura catalana contemporània*.
Barcelona: Curial, 1972.
